

МУЗЕЈ НАУКЕ И ТЕХНИКЕ ОДЕЉЕЊЕ МУЗЕЈ СРПСКОГ ЛЕКАРСКОГ ДРУШТВА

Јелена Јовановић Симић

Колекционирање медицинских предмета у Србији има традицију која је дуга 169 година. У години оснивања Народног музеја, 1844, установљен је у Београду и Музеум реткости, који је имао три збирке: патолошку и тератолошку, зоолошку и минералолошку¹. Према мишљењу проф. др Владимира Станојевића, поред тога што је био природњачки, он је био и наш први „лекарски музеј“² – основали су га лекари др Емерих Линденмајер, штабни лекар и Флоријан Бирг, штабни хирург; био је смештен у Војној болници; у патолошкој/тератолошкој збирци били су заступљени и препарати из хумане медицине, а збирка се увећавала препаратима које су слали лекари из целе Србије³.

Друга медицинска збирка, по реду оснивања, била је *Збирка препарата* Српског лекарског друштва, чије је формирање започето 1872. године⁴. Она се претежно састојала од патолошких препарата које су поклањали чланови Друштва, али су у њој били заступљени и други предмети, као што су мокраћни каменци, један људски скелет, неколико оперативно одстрањених страних тела, колекција пројектила, фотографије патолошких промена и фотографије болесника и два ветеринарска препарата. Развој Збирке могуће је пратити кроз записнике са састанака Друштва и кроз извештаје са главних годишњих скупова, који су штампани у Српском архиву за целокуп-

---

¹ Музеум реткости и лекарска библиотека у Београду. Србске новине бр 97, Година XIX, 26. Август 1852:359.

² Станојевић В. Наши природњачки и лекарски музеји. Годишњак града Београда, Београд 1964

³ Линденмајер П. Е. 1853. година, Општа питања §. 97. У: Србија, њен развој и напредак у санитету са напоменама о целокупном санитетском стању на Оријенту, Темишвар, 1876 (превод одељка са немачког добијен љубазношћу др Зорана Вацића)

⁴ Трећи редован састанак 2. Септембра 1872, бр 21. Српски архив за целокупно лекарство 1874; (1):15

но лекарство до године 1898, када се збирка последњи пут помиње. У њој је до тада било сакупљено око 110 предмета. Први *чувар* збирке је био др Јосиф Панчић, а збирка је била смештена у Јестаственичком кабинету Велике школе, којим је Панчић управљао. Такво решење за њен смештај пронађено је из два разлога – Друштво је располагало малим простором за свој рад, јер је првих година свог постојања користило просторију коју му је уступило Српско учено друштво у Капетан-Мишином здању, а са друге стране, др Панчић је био личност са искуством у вођењу збирки. Међутим, по његовој смрти 1888. године, већ наредне године у Друштву су тражена нова решења за збирку па су донете и две одлуке. Прва одлука се односила на тератолошке препарате – „збирку наказа“, која је предата „зоолошком музеју на чување“⁵. Старатељ овог музеја био је др Ђорђе П. Јовановић, члан СЛД и професор зоологије на Великој школи. Друга одлука се односила на „патолошку збирку“. По предлогу др Владана Ђорђевића, који је Друштво усвојило, покренута је иницијатива да се оснује кабинет за патолошке препарате при Општој државној болници, односно „Патолошки музеј“⁶. За израду пројекта Музеја одређени су др Војислав Субботић, др Милан Јовановић Батут и др Ђорђе П. Јовановић. Осим тога, по идеји др Субботића, Друштво је упутило предлог министру унутрашњих дела да се један лекар упути, као државни стипендиста, на специјализацију из области патолошке анатомије, патолошке хистологије и судске медицине⁷. Друштво је „унапред“, још 1889. године, донело одлуку да своју патолошку збирку поклони (будућем) патолошком кабинету, односно музеју⁸. Иако се кроз записнике не помињу даље одлуке, врло је вероватно да је патолошка збирка по повратку др Едуарда Михела са специјализације 1897. године, и оснивања Просектуре Опште државне болнице, уступљена за збирку Просектуре и да је један број препарата који су демонстрирани на састанцима Друштва надаље чуван у оквиру те збирке⁹.

---

⁵ Главни годишњи скуп Српског лекарског друштва одржан 4. Фебруара 1890. Српски архив за целокупно лекарство 1895 I; (12):140

⁶ Пети редовни састанак 1. Јуна 1889. Српски архив за целокупно лекарство 1895 I; (12):106

⁷ Једанаести редован састанак 18. Новембра 1889. Српски архив за целокупно лекарство 1895 I; (12):110

⁸ Трећи редован састанак одржан 6. Маја 1889. Српски архив за целокупно лекарство 1895 I; (12):83

⁹ Оваква претпоставка се заснива на чињеници да је СЛД своју збирку 1889. године уступило будућем Патолошком музеју при Општој државној

Збирка препарата СЛД постојала је у континуитету 26 година и коришћена је у научне и образовне сврхе – препарати који су поклањани углавном су били пропраћени кратком историјом болести и редовно су демонстрирани на састанцима, а често су о њима вођене и дискусије. Осим тога, идеја др Владана Ђорђевића је била да препарати из Патолошке збирке, односно Музеја при Општој државној болници, буду коришћени и као „примерци за наставу“. По свом садржају и начину коришћења, ова збирка по класификацији медицинских збирки и музеја Кена Арнолда¹⁰, спада у групу *музеја медицинског образовања*, који су се током 18. и 19. века развили при европским медицинским факултетима и струковним друштвима лекара, хирурга и фармацеута.

Традиција прикупљања медицинских предмета у Српском лекарском друштву настављена је средином 20. века али са новим побудама, врстом музејске грађе и циљевима колекционирања. Оснивањем Секције за историју медицине и фармације СЛД 1950. године, истраживања историје медицине у Србији добила су велики замаха, при чему се наишло на тешкоће које су биле условљене недостатком вредних историјских извора, уништених током ратова¹¹. Идеја водила, да се у првом реду сачувају преостале лекарске архиве, докуманта и публикације, резултирала је оснивањем Музеја српске медицине СЛД¹². Иницијатор је био проф. др Владимир Станојевић, први председник Секције за историју медицине и фармације СЛД. Он је свакако био подстакнут и „аманетом“ који је,

---

болници, као и на чињеници да је у згради Просектуре, која је по нацртима др Едуарда Михела, изграђена 1907. године у кругу Опште државне болнице, постојао Музеј који је готово потпуно уништен током окупације Србије у првом светском рату. Податке о Музеју при Просектури видети у: Велковић С. Хроника судске медицине у Београду. Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2009:47.

¹⁰ Arnold K. Museums and the making of medical history. In: Manifesting Medicine: Bodies and Machines. Bud R, Finn S. M, Trischler H. (Ed), London: NMSI Trading Ltd, Science Museum; 2004:148-149.

¹¹ Станојевић В. О постанку Музеја српске медицине Српског лекарског друштва. У: Музеј српске медицине С. Ј. Д. Станојевић В, Марјановић В. (Eds). Београд: 25 Библиотека СЛД, 1955:5-6

¹² Музеји историје медицине су се, иначе, и у свету почели да оснивају као нова категорија медицинских музеја током 20. века, а нарочито у његовој другој половини. Њихов настанак и рад, као и код нас, углавном је почивао на ентузијазму појединаца. Видети: Arnold K. Museums and the making of medical history. In: Manifesting Medicine: Bodies and Machines. Bud R, Finn S. M, Trischler H. (Ed), London: NMSI Trading Ltd, Science Museum; 2004:149-154.

у писму упућеном Секцији при њеном оснивању, ставио др Ристо Јеремић: „Обновити Медико-историјски музеј Ц. Х. Завода, који је нечија пакосна воља 1945-46. делом растурила, делом уништила, али су неки саставни делови истога случајно доспели у посед Српске академије наука, којој сам ја 17. XI 1948. године упутио писмо, којег копију овде прилажем са одговором Академије у оригиналу. Секција би требало да ступи у преговоре са секретаром Академије проф. др Душаном Пантелићем, у циљу враћања предмета бившег Медико-историјског музеја. Кад их добије, ти састојци могу да послуже као његово продужење.“¹³

Рад на формирању музејског фонда започет је 1951. године и у том послу су се највише ангажовали председник секције др Владимир Станојевић и секретар мр. фарм. Војислав Марјановић. Године 1954. године, као први поклон Музеју стигла је лична архива др Стевана Мачаја, поклон његових кћерки, да би се даље фонд увећавао и другим поклонима лекара и њихових породица. Стална поставка, конципирана да „у слици и речи“ прикаже развојни пут медицине од њених средњовековних корена у Србији „до данас“, свечано је отворена 6. новембра 1955. године, у просторијама Дома лекара на Зеленом венцу¹⁴. Проф. др Владимир Станојевић је управљао Музејом до своје смрти 1978. године, после чега су га заменили мр. фарм. Марјановић и др Бизјак, који су такође преминули почетком осамдесетих година. За Музеј је тада наступио период небриге, јер су просторије у којима је био смештен биле необезбеђене, а служиле су и као магацин. Новоизабрана управа Секције је тек 1987. године добила подршку од Председништва СЛД да се Музеј реорганизује, па се тада приступило сређивању и обезбеђивању просторија, „новом инвентарисању“¹⁵ и припреми Музеја за селидбу у зграду Прве варошке болнице. У овој згради је до 1983. године била смештена Очна клиника Медицинског факултета, након чега је, већ наредне године, Скупштина града Београда већи део зграде уступила на коришћење Српском лекарском друшт-

---

¹³ Павловић Б. Писмо Риста Јеремића поводом оснивања Секције за историју медицине и фармације СЛД у Београду 12. II 1950. Српски архив за целокупно лекарство 1981;109(7):955-958.

¹⁴ Станојевић В. О постанку Музеја српске медицине Српског лекарског друштва. У: Музеј српске медицине С. Ј. Д. Станојевић В, Марјановић В. (Eds). Београд: 25 Библиотека СЛД, 1955:6-7.

¹⁵ Ђорђевић С. Неколико речи о Музеју српске медицине у Београду. Архив за историју здравствене културе Србије 1986; 15(1-2):148.

ву на неограничено време¹⁶. Припреме за пресељење, класификација музејског материјала, инвентарисање и планови за даљи рад Музеја нису, међутим, били завршени до почетка 1990, за шта се залагао проф. др Слободан Ђорђевић, члан Секције за историју медицине и председник Научног друштва за историју здравствене културе Србије. Он је, такође, наглашавао да се сви ти послови „не могу ни замислити без стручњака за музеолошка и архиволошка питања“ и да се „импровизовање, као начин поступања из прошлости, мора одбацити као неодговарајући поступак у садашњости“¹⁷.

Крајем 1990. године Музеј је пресељен у зграду Прве варошке болнице, ново седиште Српског лекарског друштва. У простору левог крила приземља, на око 340 квадратних метара, отворена је нова стална поставка коју је приредио др Будимир Павловић, тадашњи председник Секције за историју медицине у сарадњи са Ранком Баришићем, вишим кустосом Етнографског музеја и чланом Научног друштва за историју здравствене културе Србије. У периоду у којем је др Павловић руководио Музејом (1990-2010) значајно је увећан музејски фонд, и то медицинским инструментима, апаратима и уређајима, архивским документима и медицинским публикацијама. Дародавци су били чланови СЛД, њихове породице и здравствене установе.

Године 1991, Музеј српске медицине СЛД је приступио новооснованој Заједници научно-техничких музеја Србије, а Музеј науке и технике је, као матични музеј за техничку грађу на територији Србије, почео да спроводи годишњи стручни надзор. Из анализе извештаја о стручном надзору проистекла је потреба да фонд Музеја СЛД буде подвргнут ревизији, инвентарисању и стручној музеолошкој обради, што од оснивања Музеја није било урађено.

Увиђајући неопходност адекватне заштите културног наслеђа које чини фонд Музеја српске медицине СЛД, Председништво СЛД је 2007. године донело одлуку да се Музеј СЛД integriше као организациона јединица Музеја науке и технике. Уговором између ове две установе прецизирано је да ће Српско лекарско друштво „уступити збирку Музеја СЛД Музеју науке и технике ради смештаја,

---

16 Завод за заштиту споменика културе града Београда. Досије Прве варошке болнице, бр. 158.

17 Ђорђевић С. Прилог познавању настанка српских медицинских музеја. Архив за историју здравствене културе Србије 1990; 19(1-2):94.

хитне научно-стручне обраде и музеолошке заштите и да ће „ради очувања континуитета институције Музеја СЛД обезбедити простор за излагање Збирке у оквиру седишта СЛД, у улици Џорџа Вашингтона 19“¹⁸. У Музеју науке и технике фонд Музеја српске медицине СЛД организован је под именом *Одељење Музеј Српског лекарског друштва*.

Кустоси Музеја науке и технике су 2008. године урадили први попис предмета из фонда Музеја СЛД, којим је установљено следеће:

„Збирка Техничких предмета садржи 326 експоната.

Збирка Антропатологије садржи 64 експоната (целина).

Збирка Диплома и ордења садржи 374 предмета, а архивске грађе садржи 40 кутија¹⁹.

Збирка Уметничких предмета – 59.

Збирка фотографија и стаклених плоча – 3050.

Збирка Разно (одевни предмети и предмети за личну употребу) садржи – 35 предмета.

Збирка Инструмената из римског периода – 25 експоната.

Библиотека садржи 5098 књига“²⁰.

У априлу 2010. године, уочи почетка реконструкције зграде Прве варошке болнице, музеалије из фонда Музеја СЛД премештене су у депо Музеја науке и технике.

Научно-стручна обрада фонда започета је у јуну исте године.

Формирана је документација, као и нове збирке предмета:

Збирка фотографија, рукописа и докумената (Т:180)

Збирка медицинске технике (Т:178)

Збирка антропатологије (Т:181)

Збирка фармације (Т:176)

Збирка анатомских и патоанатомских препарата и модела Т:179

Збирка личних предмета (Т:174)

Збирка инструмената из римског периода (Т:158)

Збирка уметничких предмета (L:177)

---

¹⁸ Уговор Музеја науке и технике и Српског лекарског друштва, Дел. бр. 2/23 од дана 26. 04. 2010, Београд

¹⁹ Архивска грађа приликом пописа није издвајана од фотокопија докумената, фотокопија објављених радова, белешки и другог пратећег материјала, тако да је број оригиналних докумената мањи од наведеног. До сада је пописано 30 фондова.

²⁰ Извештај Комисије МНТ о попису фонда Музеја српске медицине Српског лекарског друштва у Београду, Београд, 20. 02. 2008.

Увидом у стање појединих докумената, донета је одлука хитној заштити од даљег пропадања 20 најугроженијих универзитетских диплома, а поступак конзервације и рестаурације је обављен у Лабораторији за конзервацију Народне библиотеке Србије. По распакивању кутија са архивском грађом започет је попис домуната по фондовима. Велику тешкоћу при обради чини оскудност и непрецизност, а за највећи број предмета и потпуни недостатак евиденције о аквизицији, што се односи на период од оснивања Музеја до 2010. године. Иако се труд да се порекло музеалија истражи у неким случајевима показао плодотворан, велика је штета што за извештај њихов број то вероватно неће бити могуће.

У периоду од 2010. до марта 2012. године, припремана је нова стална поставка, што је подразумевало паралелан рад на развијању њеног концепта, изради пројекта, стручно-научној обради музејских предмета и њиховој конзервацији и рестаурацији. Пројекат је преко Музеја науке и технике финансирало Министарство културе и информисања. Тим који је био ангажован чинили су др Јелена Јовановић Симић, аутор изложбе; Зоран Ђорђевић, академски дизајнер и аутор поставке и Зоран Левић, кустос-конзерватор. Стална поставка под називом *Медицина у Србији кроз векове* отворена је 27. марта 2012. године у просторијама Прве варошке болнице, у којима се Музеј СЛД и претходно налазио.

Развој стоматологије у Србији је у оквиру сталне поставке представљен у посебној изложбеној целини са текстуалном легендом. Поред фотографије зубара Илије Ранимира, оснивача СЛД, изложени су предмети из ординације коју је поклонила породица проф. др Радомира Ђорђевића (1913-1994) – стоматолошка столица са бушилицом на ножни погон (са краја 19. века), стоматолошки инструменти и прибор. У оквиру сталне поставке, изложени су и студентски индекс др Милоша Ђ. Поповића, првог специјалисте стоматолога у Србији (Беч, 1896), албум са фотографијама Зубне станице у Водени, на Солунском фронту и његови лични предмети. У галерији Музеја науке и технике, део сталне поставке *Други круг* је и стоматолошка ординација из међуратног периода, поклон др Станиславе Николић из Београда. Поред тога, у Збирци фотографија, докумената и рукописа налазе се фондови др Милоша Ђ. Поповића (у којем је и његова докторска диплома), др Милана Петровића и проф. др Радомира Ђорђевића, од којих су прва два фонда посебно богата.

Обрадом фондова која је у току, и њиховом планираном дигитализацијом, заштита архивске грађе и њена доступност за научно-истраживачки рад биће значајно унапређени.

ПОЗИВНИЦА

НА СВЕЧАНО ОТВАРАЊЕ МУЗЕЈА СРПСКОГ ЛЕКАРСКОГ ДРУШТВА

Управни одбор Српског лекарског друштва у сарадњи са својом Секцијом за историју медицине и фармације уредио је у просторијама свог дома, Зелена венац 1, МУЗЕЈ СРПСКЕ МЕДИЦИНЕ, који ће бити свечано отворен у недељу 6 новембра ове године у 11 часова, где Вас позива да присуствујете овој свечаности.

ПРОГРАМ СВЕЧАНОСТИ:

1. Поздрав Председника Српског лекарског друштва проф. др Радивоја Берковића.
2. Предавање Председника Секције за историју медицине и фармације др Владе Смиљковића: *О Посланку Музеја Српског лекарског друштва.*
3. Предавање секретара Секције др Војислава Марјановића: *Наша музејска и архивска грађа.*

У Београду, 31 октобра 1955 год.

**МУЗЕЈ СРПСКЕ МЕДИЦИНЕ
СРПСКОГ ЛЕКАРСКОГ ДРУШТВА**

Позивница за отварање Музеја српске медицине Српског лекарског друштва, 1955
(Музеј науке и технике – Одељење Музеј Српског лекарског друштва – МНТ.Т:180.344)

Прва поставка Музеја српске медицине СЛД у Лекарском дому на Зеленом Венцу – проф. др Владимир Станојевић (први слева) са гостима из иностранства, 1961
(Музеј науке и технике – Одељење Музеј Српског лекарског друштва – МНТ.Т:180.341)

Друга поставка Музеја српске медицине СЛД у згради Прве варошке болнице, 2005

Стална поставка Музеја науке и технике – Одељење Музеј Српског лекарског друштва, 2012